

Stöd för utveckling av psykoterapeutisk kompetens

Slutrapport om statsbidrag till landstingen
2009–2012

Du får gärna citera Socialstyrelsens texter om du uppger källan, exempelvis i utbildningsmaterial till självkostnadspris, men du får inte använda texterna i kommersiella sammanhang. Socialstyrelsen har ensamrätt att bestämma hur detta verk får användas, enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (upphovsrättslagen). Även bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten, och du måste ha upphovsmannens tillstånd för att använda dem.

Artikelnr 2013-3-3

Publicerad www.socialstyrelsen.se, mars 2013

Förord

Regeringen har beslutat om ett antal satsningar för att främja utvecklingen av hälso- och sjukvårdspersonalens kompetens inom området psykologisk behandling. Socialstyrelsen har sedan 2009 haft regeringens uppdrag att fördela medel till landstingen för att stödja utvecklingen av psykoterapeutisk kompetens för befintlig hälso- och sjukvårdspersonal. Socialstyrelsen har sedan dess fördelat 15 miljoner kronor årligen till landstingen. Syftet har varit att finansiera utbildningsplatser för legitimationsgrundande psykoterapiutbildningar och påbyggnadsutbildningar för handledarkompetens inom psykoterapi.

I den här rapporten presenteras slutredovisningen av uppdraget. Utredare har varit Almir Cehajic, Axel Fors och Birgitta Greitz (projektledare). Ansvarig enhetschef har varit Ann Holmberg.

Lars-Erik Holm
Generaldirektör

Innehåll

<i>Förord</i>	<i>3</i>
<i>Sammanfattning</i>	<i>7</i>
<i>Socialstyrelsens uppdrag</i>	<i>8</i>
Bakgrund	8
Antal personal med psykoterapeutisk kompetens	8
Villkor för medlen	9
<i>Metod</i>	<i>10</i>
<i>Resultat</i>	<i>11</i>
Hur många har utbildats inom ramen för denna satsning?	11
Vilka är målgrupperna för utbildningarna?	12
Inom vilka områden prioriteras kompetensförstärkningen?	12
Vad anser landstingen om satsningen?	13
Information om statsbidraget	13
Omfattning och förändring	13
Kunskapsmässiga effekter	13
Ekonomiska effekter	14
De anställdas uppfattning om satsningen	14
Utbildningen	14
Landstingens övriga synpunkter	15
Ekonomisk redovisning	15
<i>Socialstyrelsens slutsatser</i>	<i>16</i>
<i>Bilaga</i>	<i>17</i>

Sammanfattning

Socialstyrelsen har haft regeringens uppdrag att fördela medel till landstingen för att stödja utvecklingen av psykoterapeutisk kompetens för befintlig hälso- och sjukvårdspersonal (S2006/5246/HS). Socialstyrelsen har sedan 2009 fördelat 59,2 miljoner kronor till landstingen.

- Socialstyrelsen konstaterar att utbildningssatsningen har bidragit till att knappt 240 anställda inom hälso- och sjukvården kommer att ha vidareutbildats. Det är relativt nära det mål landstingen själva satte om att cirka 300 anställda under perioden (2009–2012) skulle utbildas med stöd av statsbidraget, och att dessa förväntades avlägga en psykoterapeutexamen eller få handledarkompetens inom psykoterapi.
- I hälften av landstingen uppfattas tillgången till psykologisk behandling god eller relativt god. I övriga landsting är tillgången sämre och då främst inom primärvården. Kompetensförstärkningen har främst skett inom den vuxenpsykiatriska vården och barn- och ungdomspsykiatri.
- Socialstyrelsen konstaterar att behovet av psykoterapeuter inom landstingen är fortsatt stort, bland annat mot bakgrund av stora pensionsavgångar.
- I många landsting har det varit tidskrävande att komma i gång med utbildningarna och problem med att upphandla utbildningar förlagda inom det egna landstinget.
- Återkommande kommentar från landstingen var att medlen borde ha fått användas mer flexibelt, exempelvis till resor, vikarier och egen terapi.
- De anställda är mycket nöjda med möjligheten till vidareutbildning. De är också nöjda med utbildningsanordnarna och utbildningarnas kvalitet.

Socialstyrelsens uppdrag

Socialstyrelsen har sedan 2009 haft regeringens uppdrag att fördela medel till landstingen för att stödja utvecklingen av psyko terapeutisk kompetens för befintlig hälso- och sjukvårdspersonal (S2006/5246/HS). Socialstyrelsen har sedan dess fördelat 15 miljoner kronor årligen till landstingen utifrån deras befolkningsstorlek. Medlen har varit avsedda att finansiera utbildningsplatser för legitimationsgrundande psyko terapeututbildningar (tidigare steg 2) samt påbyggnadsutbildningar för handledarkompetens inom psyko terapi (tidigare steg 3).

Syftet med satsningen har varit att öka antalet anställda med adekvat kompetens i effektiva psyko terapeutiska behandlingsmetoder, och därigenom öka tillgången till evidensbaserad psykologisk behandling.

Uppdraget har sedan 2010 årligen återrapporterats till regeringen och denna rapport utgör slutredovisningen av uppdraget.

Bakgrund

Bakgrunden till regeringens satsning var att tillgången till psykologisk behandling bedömdes som bristfällig. Hälso- och sjukvården behövde öka tillgången för att kunna erbjuda befolkningen fler effektiva behandlingsalternativ.

Mot bakgrund av rekommendationer inom Nationella riktlinjer för vård vid depression och ångestsyndrom (2010) ansågs det angeläget att öka tillgången till psykologisk behandling inom första linjens vård (till exempel primärvården). Detta avsåg också kompetens för behandling av barn och unga med psykisk ohälsa. Därför initierade regeringen 2008 en icke legitimationsgrundande fortbildningsinsats för hälso- och sjukvårdspersonal. Regeringen beslutade sedan om fortsatt stöd till denna fortbildningsinsats och ytterligare medel avsattes under 2012 (regeringsbeslut S2011/7705/FS). Socialstyrelsen kommer att slutredovisa uppdraget till regeringen 1 maj 2013.

Ytterligare en faktor som ansågs skulle öka behoven av psyko terapeutisk kompetens var den överenskommelse regeringen och Sveriges Kommuner och Landsting tecknade, den så kallade rehabiliteringsgarantin. I syfte att minska eller förebygga sjukskrivningar avsattes under åren 2009 fram till 2012 drygt en miljard kronor för rehabiliteringsinsatser genom bland annat kognitiv beteendeterapi eller interpersonell psyko terapi (KBT/IPT) till personer med depression, ångest eller stress.

Antal personal med psyko terapeutisk kompetens

Personal med psyko terapeutisk kompetens varierar mellan olika landsting. I november 2010 fanns det 4 500 legitimerade psyko terapeuter sysselsatta inom hälso- och sjukvården i hela landet, inklusive privata aktörer, vilket motsvarar cirka 50 legitimerade psyko terapeuter per 100 000 invånare.

Lägst antal legitimerade psykoterapeuter per 100 000 invånare registrerades i Norrbottens, Jönköpings och Västernorrlands läns landsting, och högst antal fanns i Stockholms läns landsting respektive landstinget i Uppsala län.

Tabell 1. Totalt antal sysselsatta legitimerade psykoterapeuter, 2006–2010

År	Kvinnor	Män	Totalt
2006	3 013	1 216	4 229
2007	3 098	1 246	4 344
2008	3 198	1 251	4 449
2009	3 252	1 278	4 530
2010	3 238	1 262	4 500

Källa: Statistik om hälso- och sjukvårdspersonal, Socialstyrelsen 2012

Under åren 2007 till 2011 har antalet legitimerade psykoterapeuter yngre än 65 år minskat med 8 procent vilket gäller både kvinnor och män. Andelen legitimerade psykoterapeuter som är över 65 år har ökat från 22 till 37 procent över en femårsperiod (tabell 2).

Tabell 2. Andel legitimerade psykoterapeuter över 65 år, 2007–2011

År	%
2007	22
2008	25
2009	28
2010	32
2011	37

Källa: Statistik om hälso- och sjukvårdspersonal, Socialstyrelsen 2012

Villkor för medlen

Socialstyrelsen fördelade medlen utifrån befolkningsstorlek i respektive landsting den 31 december föregående år (bilaga 1).

I regeringsbeslutet angavs att bidraget fick användas till att finansiera utbildningsplatser för den befintliga hälso- och sjukvårdspersonalen i legitimationsgrundande psykoterapiutbildningar och påbyggnadsutbildningar för handledarkompetens inom psykoterapi. Landstingen kunde själva välja vilken personal som skulle utbildas. Landstingen upphandlade utbildningsplatserna inom området bland utbildningsanordnare med examinationsrätt för legitimationsgrundande utbildningar.

Metod

Landstingen har enligt uppdraget haft ansvar för att återsrapportera hur medlen använts. Det har skett genom årliga enkäter där de rapporterat antalet personer som med stöd av bidraget påbörjat, avbrutit och fullföljt utbildningarna. Landstingen har också redovisat övriga kostnader för de utbildningsplatser som upphandlats inom ramen för satsningen.

Frågeställningar att belysa i slutredovisningen:

- Har statsbidraget bidragit till att fler anställda inom landstingen blivit legitimerade psykoterapeuter (tidigare steg 2)?
- Har statsbidraget bidragit till att fler anställda inom landstingen har fått handledarkompetens (tidigare steg 3)?
- Hur många har utbildats inom ramen för denna utbildningssatsning?
- Hur har de anställda uppfattat möjligheten att kunna utbilda sig inom ramen för sin anställning?
- Har utbildningssatsningen lett till bättre tillgång till psykologiska behandlingsmetoder med kognitiv inriktning för patienterna?
- Vad anser landstingen om satsningen?
- Ledde satsningen till några oförutsedda effekter?

Kunskapsunderlag till grund för slutredovisningen:

- Årliga uppföljningar om statsbidragets användning via enkäter till landstingen.
- Telefonintervjuer vilka genomfördes under hösten 2012 med kontaktpersoner i tio landsting.
- Statistik som visar fördelningen av utbildade och legitimerade psykoterapeuter i landet.

Resultat

Hur många har utbildats inom ramen för denna satsning?

Socialstyrelsen har genom årliga enkäter samlat in uppgifter om statsbidragens användning. I november 2012 skickades den senaste enkäten till kontaktpersonerna i landstingen där de redogör för hur de har använt medlen som betalades ut 2011 och 2012. Landstingen har även bidragit med bedömningar av utbildningssatsningens resultat och nuvarande tillgång till psykologisk behandling. Norrbottens läns landsting har erhållit medel för 2009 och 2010 men avstått från att ansöka om medel för 2011 och 2012.

Landstingen har redovisat hur många av de anställda som vidareutbildats till legitimerade psykoterapeuter eller till handledare i psykoterapi. I tabellen nedan anges fördelningen mellan landstingen. Inom parentes anges antal personer som fortfarande utbildas.

Tabell 3. Antal anställda som avlagt examen till legitimerad psykoterapeut respektive handledare, antal anställda som deltar i utbildning inom parentes, fördelat efter landsting. Helt eller delvis finansierat genom statsbidragen 2009–2012.

Landsting	Antal utbildade till leg. psykoterapeut (utbildas)	Antal utbildade till handledare (utbildas)
Stockholm	(16)	15(8)
Uppsala	(9)	
Sörmland	4(4)	
Östergötland	(11)	
Jönköping	(11)	
Kronoberg	2(5)	3(1)
Kalmar	(1)	
Blekinge	2(5)	1(1)
Skåne		(10)
Halland	6(11)	1
Västra Götaland	(9)	
Värmland	2(7)	1
Örebro	9(16)	(4)
Västmanland	(4)	
Dalarna	1(6)	
Gävleborg	2	1
Västernorrland	1(1)	
Jämtland	8	1
Västerbotten	10(9)	5
Norrbottn	3(3)	2(1)
Gotland	2(3)	
Totalt	42(131)	30(25)

Vilka är målgrupperna för utbildningarna?

Främst är det psykologer som har vidareutbildats (47 procent), därefter socionomer (31 procent), 14 procent är sjuksköterskor samt 3 procent med grundexamen som läkare.

Inom vilka områden prioriteras kompetensförstärkningen?

De flesta landsting uppgav i början av satsningen att de främst ville stärka kompetensen inom den vuxenpsykiatriska vården och barn- och ungdomspsykiatri (BUP). Av tabell 4 framgår att det också har blivit så.

Tabell 4. Antal personer som utbildats/utbildas fördelat på olika verksamhetsområden. Uppgifterna avser 2011 och 2012 års medel.

Landsting	Vuxen- psykiatri	BUP	Primärvård	Rätts- psykiatri	Övriga
Blekinge	3	6	0	0	0
Dalarna	2	4	0	0	0
Gotland	3	0	0	0	0
Gävleborg	3	0	0	0	0
Halland	6	5	0	0	0
Jämtland	2	0	0	0	0
Jönköping	7	2	2	0	0
Kalmar	1	0	0	0	0
Kronoberg	11	0	0	0	0
Skåne	8	0	2	0	0
Stockholm	29	1	9	0	0
Södermanland	4	0	0	0	0
Uppsala	5	0	2	0	2
Värmland	4	1	1	1	3
Västerbotten	8	11	0	0	0
Västernorrland	0	0	0	0	0
Västmanland	1	0	3	0	0
Västra Götaland	0	4	5	0	0
Örebro	8	9	0	0	1
Östergötland	2	3	0	2	4
Totalt	107	46	24	3	10

Vad anser landstingen om satsningen?

Under hösten 2012 genomförde Socialstyrelsen telefonintervjuer med kontaktpersoner i tio landsting. Syftet var att få en fördjupad kunskap av satsningen och exempel på konsekvenser av den.

Kontaktpersonerna har olika funktioner i sina organisationer exempelvis utredare, verksamhetschef, enhetschef, HR-strateg och hälso- och sjukvårdsplanerare.

Följande landsting var representerade: Västernorrland, Dalarna, Värmland, Västra Götaland, Gotland, Kronoberg, Jönköping, Östergötland, Uppsala och Stockholm.

Information om statsbidraget

Sammantaget var kontaktpersonerna nöjda med den information de har fått av Socialstyrelsen om det aktuella projektet. Några hade tagit kontakt med myndigheten direkt för att få förtydliganden, bland annat om det fanns krav på landstingen att upphandla utbildningar.

Omfattning och förändring

Det framkom i intervjuerna att behovet av psykoterapeuter är stort och att detta kommer kvarstå även i framtiden. Någon kontaktperson uppgav att andelen KBT-utbildade terapeuter i deras landsting är låg. Det var dock något bättre inom psykiatri än inom primärvården.

Kontaktpersonerna angav främst två anledningar till det fortsatt stora behovet. Det ena skälet är pensionsavgångar. Många psykoterapeuter närmar sig pensionsåldern, något som också syns i Socialstyrelsens egen statistik över yrkesverksamma psykoterapeuter. Några kommenterade också att utbildningen tar lång tid att genomföra.

I några av landstingen är kompetensen god, där har det sedan flera år tillbaka satsats på att utbilda psykoterapeuter och där bedöms tillgången på psykoterapeuter vara bättre än i andra landsting.

Statsbidraget inverkar på landstingens verksamhet på olika sätt. Vid intervjuerna framkom att satsningen gör stor skillnad särskilt inom primärvården. Andra bedömer att kompetensen i landstinget har blivit bättre men att det inte enbart beror på regeringens satsning. Ytterligare erfarenheter visar att medlen har varit en hjälp men bara täckt cirka 20 procent av kostnaderna för att utbilda en terapeut. Satsningen har bidragit positivt till ökad kompetens, men att landstinget även i framtiden kommer att behöva upphandla tjänster av privata aktörer till exempel för KBT-behandling.

Kunskapsmässiga effekter

Sammantaget framkom i intervjuerna att kompetensnivån ökat i verksamheterna till följd av satsningen. Någon ansåg att det ekonomiska bidraget varit litet men att det ändå har bidragit till att höja kompetensen på området. De intervjuade ger också exempel på effekter av den ökade kompetensen. Exempelvis kan nu arbetsuppgifter omfördelas från psykiatriker till andra yrkesgrupper och därmed avlasta och använda sin personal på ett mer ändamålsenligt sätt. Satsningen har genererat flera färdiga psykoterapeuter

och att det har medfört en klar förbättring för verksamheten och för patienterna. Ytterligare någon anser att personalen har blivit bättre på bedömning och behandling.

I ett landsting framkommer det att personalen i sitt arbete har haft nytta av utbildningen under hela utbildningstiden. Kunskapen och motivationen har ökat under utbildningen vilket har varit värdefullt för verksamheten.

Ekonomiska effekter

En generell uppfattning var att det är dyrt för arbetsgivaren att utbilda psykoterapeuter. Det blir stora kostnader för verksamheten exempelvis för vikarier, resor och egen terapi. I flera av intervjuerna framkom att det har varit slitsamma år, genom att det organisatoriskt påverkat till exempel bemanningen. En konsekvens som beskrivs är att möjligheten att ta emot patienter minskar så länge utbildningen pågår.

Det framkom blandat positiva och negativa åsikter om hur verksamheterna påverkats ekonomiskt av regeringens satsning. Några menade att satsningen inte har varit ekonomiskt positiv för verksamheten. Andra menade att medlen har bidragit till att det har gått snabbare att få ökad kompetens i verksamheterna. En positiv effekt är att landstingen har uppfattats som en mer attraktiv arbetsgivare på grund av utbildningssatsningen.

De anställdas uppfattning om satsningen

I en av intervjuerna framkom det att personalen var ovilliga att utbilda sig. De kände sig tvingade att gå utbildningen vilket sänkte deras motivation. Detta problem uppstod dock inte i senare utbildningsomgångar.

I ett annat landsting tyckte personalen att det har varit mycket bra. De har haft nytta av utbildningen i arbetet under hela utbildningstiden. Och de saknade utbildningen när de var klara.

I intervjuerna förmedlades bilden att personalen i landstingen var nöjda med sina utbildningsanordnare. Förutom att studenterna var nöjda menar de att utbildningen hållit hög kvalitet.

I intervjuerna framkom exempel på att någon har låtit bli att söka till utbildningen på grund av att det varit svårt att resa en gång i veckan under tre år och samtidigt ha familj. Någon intervjuad säger att det finns äldre personer som vill delta i utbildningen men ledningen ser hellre att yngre personer utbildas. Vissa har inte fått tjänstledigt med lön. Det är en personlig investering att gå utbildningen, poängterar en av kontaktpersonerna.

Utbildningen

Verksamhetens behov har styrt urvalet. Det var ett återkommande svar på frågan om vad som avgör vem som får vidareutbilda sig. Det kan vara genom att sprida kompetensen geografiskt över länets alla delar men det kan också vara genom att vika behovet utifrån olika verksamhetsområden såsom vuxenpsykiatri, barnpsykiatri och primärvården.

Enligt någon kontaktperson har urvalet skett som ett led i en längre process, i dialog med arbetstagaren där utbildning var ett av flera sätt att kom-

petensutveckla sig. Vanligen var det verksamhetscheferna som fattar det yttersta beslutet i samråd med arbetstagaren.

I några fall har landstingen sedan tidigare ett samarbete med utbildningsanordnaren vilket underlättat att genomföra utbildningen. En annan kontaktperson säger att de har ett samarbete med universitetet sedan 2006/2007 då man fått statsbidrag för utbildning i evidensbaserad behandling.

Två landsting har gått samman och gjort en upphandling om psykoterapeututbildning med KBT-inriktning med tolv platser vardera. Landstingen var nöjda med den lösningen.

En effekt som beskrivits var att de som gått grundläggande utbildning i KBT också går vidare till utbildning för att legitimera sig.

Ett landsting har gjort en egen satsning och erbjudit grundutbildning för psykoterapeuter med psykodynamisk inriktning i KBT.

Landstingens övriga synpunkter

Nedan sammanfattas landstingens övriga synpunkter om satsningen.

- Att upphandla utbildningsanordnare har tagit mycket tid, liksom att administrera statsbidragen. Att planera, söka och genomgå en psykoterapeututbildning är också en tidskrävande process. Medlen bör därför få utnyttjas under en längre tid.
- Bristen på psykologer innebär att dessa endast i begränsad omfattning kunnat frikopplas från sina ordinarie arbetsuppgifter för en så krävande vidareutbildning. Den statliga utbildningssatsningen avser endast finansiering av utbildningsplatser. Många utbildningar anordnas dock av högskolor där utbildningen är kostnadsfri. Däremot uppstår kostnader för resor, litteratur, boende och vikariekostnader, vilket inte täckts av stimulansmedlen.
- Landsting med stora avstånd och långa resor har även stora resekostnader.
- Med denna satsning på utbildning kan tillgången till god kompetens betydligt förstärkas i regionen för att ge en mer jämlik vård till medborgarna.
- Satsningen har varit mycket positiv, enkel och har gett resultat.
- Utan den statliga satsningen hade vårt landsting haft stora svårigheter att låta personal delta i utbildningarna.
- Utbildningssatsningen har varit positiv och utgjort ett stöd för fortsatt utbyggnad av psykologiska behandlingsmetoder som komplement till de egna satsningar som görs inom landstinget.

Ekonomisk redovisning

Socialstyrelsen har sedan 2009 fördelat 59,2 miljoner kronor till landstingen. Landstingens egna kostnader för att genomföra utbildningssatsningen överstiger statsbidraget. För de 14 landsting som redovisat egna kostnader uppgår summan till cirka 11 miljoner kronor utöver statsbidraget.

Socialstyrelsens slutsatser

Statsbidraget har varit ett värdefullt tillskott för att stödja och stimulera utbildningssatsningar inom området. Resultatet av uppföljningen visar att statsbidraget i relativt hög grad har uppnått sitt syfte. I drygt hälften av landstingen uppskattas tillgången till psykologisk behandling god eller relativt god. Bristen på psykoterapeuter består dock i knappt hälften av landstingen och då främst inom primärvården. Socialstyrelsen kan också konstatera att det kommer att vara stora pensionsavgångar inom yrkesgruppen, vilket fortsatt kommer att påverka utbildningsbehoven.

Flertalet landsting påtalar det positiva med att vidareutbilda sin personal: ökad kunskap ger motivation och en bieffekt blir att landstinget uppfattas som en attraktiv arbetsplats. Kompetensnivån ökar också i verksamheterna vilket till exempel medför att personalen kan användas på ett mer ändamålsenligt sätt. Fler vidareutbildade psykoterapeuter och handledare i psykoterapi kommer slutligen att medföra klara förbättringar för patienterna.

Bilaga

Bilaga 1. Fördelning av 2012 års statsbidrag till landstingen för att stödja utvecklingen av legitimerade psykoterapeuter och handledare inom psykoterapi bland hälso- och sjukvårdspersonal

Landsting	Befolkning (20111231)	Bidrag 2012
Blekinge	152 979	241 983
Dalarna	276 565	437 471
Gotland	57 308	90 650
Gävleborg	276 130	436 783
Halland	301 724	477 268
Jämtland	126 299	199 780
Jönköping	337 896	534 485
Kalmar	233 090	368 702
Kronoberg	184 654	292 086
Norrbottn*	248 545	393 149
Skåne	1 252 933	1 981 892
Stockholm	2 091 473	3 308 296
Södermanland	272 563	431 141
Uppsala	338 630	535 646
Värmland	272 736	431 414
Västerbotten	259 667	410 742
Västernorrland	242 155	383 041
Västmanland	254 257	402 184
Västra Götaland	1 590 604	2 516 021
Örebro	281 572	445 391
Östergötland	431 075	681 875
Totalt	9 482 855	15 000 000

* Norrbotten har avstått från sitt bidrag 2011 och 2012